

« zurück blättern vor »

SMAK subst. m. (f.), ab 1450; auch *smaka*. 1) ‘Eigenschaft von Speisen, Getränken usw., die beim Geschmackssinn einen angenehmen oder unangenehmen Eindruck hervorruft’ – ‘właściwość pokarmów, napojów itp. działająca na zmysł smaku i wywołująca przyjemne lub nieprzyjemne doznania’: Mitte 15. Jh. R XXIII 280, STP *Quanto diligentius edulum masticamus, tanto amplius tocius rei masticacionem, gl. sapiditatem smak, percipimus*. o 1490 Erz 97, STP *Szmałą sapor*. o 1522 OpecŻyw 150, SPXVI *podali iemu żoltz zarážaiątzą gorzkim smakiem*. o 1535 GlabGad C7, SPXVI *Czemu kwafny smak czyni dobre pobudzenie ku iedzeniu*. o (1595) 1598 KlonFlis B4v, SPXVI *Bo ie [ryby] więc smyka [kaczka] nie pátrząc y smáku*. o 1620 Sak.Pr. 28, L *Język iest naczyniem ukuszenia, dlategoż aby smaki pokarmów przez niego łatwiey przenikały*. o (1690–1695) Mitte 18. Jh. SłPas 164r *Sama [sc. ryba] zas wszystkie iest tego Smaku co Iesiotr*. o 1781–1782 Kluk Kop. 1 114, L *Woda, im iest czyścieysza, tym więcej iest bez smaku wszelkiego; a bez smaku być powinna, ieżeli ma być zdrowa*. o 1834 PT IV 826-7, SJAM *w słowach wydać trudno / Bigosu smak przedziwny*. o (1840) 1949 Słow.Listy I 154, DOR *Niespokojność ta często jak jaka gorycz odbiera nagle smak pokarmom, które do ust niosę*. o 1953 Szew.Kleszcze 150, DOR *Poczęstował inżyniera papierosem, który w smaku przypominał mocne suszone siano*. – STP, SPXVI, CN, TR, L, SWIL, SW, DOR. 2) ‘Geschmackssinn’ – ‘zmysł smaku; odczuwanie smaku’: ca. 1450 PF IV 568, STP *<Habet> palatum inordinatum smac ma sly*. o 1534 FalZioł III 6c, SPXVI *koftzhuiącz smakiem obierz dobry [cynamon]*. o 1564 Mącz 364a, SPXVI *Palatum sagax in gustu, Ostrego smáku / nie omyli sie ná kofztowaniu*. o 1595 SkarKaz 159a, SPXVI *Myli się oko / myli się ręká / myli się smák / myli się wonia*. o (1599) 1859 Grochowski II.XVI *już i zmarłym i żywym śpiewają, Leczowi słuchu, ci smaku nie mają*. o 1620 Sak.Pr. 87, L *Smak zależy z części rzeczy smacznych w ufta wchodzących; bo choćby naysmaczniejsze rzeczy same w sobie były, a ięzyk nie byłby sposobny do przyjęcia smaku ich, tedy żadnego smaku nie uczuie*. o 1648 Chrościń. Trąba B2r *á coć nie do smáku Przypádnie; w pierwszym przyim to, powitaniu Będzie y obiad po takim śniadaniu*. o 1767 Monitor nr.XXI vom 5.IX. *Cóż to jest gust? Rzekłbym, iż to smak w jakiej rzeczy, ale się obawiam, żeby nowością tego sposobu mówienia nie przyzwyczajonych do niego nie obraził uszu*. o 1774–1777 Krup. 5 515, L *Smaku zepsucie, gdy inszy chory smak ma, niżby powiniem mieć z rzeczy, którą kosztuie*. o (†1821) 1877 Zabł.Pasterz 348, DOR *O wisienko! brzoskwinko! pojąć mogą ledwie, jakeście mi do smaku przypadły obiedwie*. o 1859 Norwid Auto-da-fé 6, DOR *Temu wciąż leż, bo pragmie – pragnąc nie przebiera, aż straci smak*.

- o (1935) 1947 Zar. Wędr. 42, DOR *Smak i węch miał czuły, jak mało kto ze starych, doświadczonych piwowarów.* – STP, SPXVI, MA CZ, CN, TR, L, SWIL, SW, DOR. **3** ‘Appetit’ – ‘apetyt’: 1534 FalZioł I 50c, SPXVI *daie chęć y smak ku iedzeniu.* o 1564 SienLek 169v, SPXVI *ieślily sie [koń] tylko iedzenia [...] brzydźil: tedy náttucz czofnku spierzem / thymże mu dziągłá nácieray / thedyć ma záś smák przyydzie.* o 1590 GrabowSet H2, SPXVI *Dziś iáfna wodá / y żołądz nie dáie Smáku: káždy się do winá przyfadza.* o 1684 W.Koch.Dz.B. 293 *pobudzają smak różne potrawy.* o (1690–1695) Mitte 18. Jh. SiPas 65r *Z konfundowałem się okrutnie alem widział że ią [sc. rybę] y Oni z [s]makiem iedli.* o 1793 Perz.Lek. 73, L *Gdy poczuie chory smakę czyli chęć do iadła, znak, że się choroba przesila.* o (1853–1855) 1900 Kaczk.Maż 225, DOR *Pociągał sobie z wielkim smakiem winko wyborne.* o (1935) 1949 Krucz.Paw. 169, DOR *Mało co wtrącając się do rozmowy, z zapatem i z wielkim smakiem konsumował dary boże.* – SPXVI, L, SW (przen. stp.), DOR. **4** ‘Würze’ – ‘przyprawa’: 1534 FalZioł IV 46b, SPXVI *Możesz theż przyprawiác sobie smaki kthore pobudzaią chęć.* o 1534 FalZioł IV 46b, SPXVI *Drugi też może być smak uczyniony z tego czofnku, [...] day do niego kminu / anyżu / kopru / [...] á pothym możesz ony riby polać tym / albo ofobno na przyftawkę nalać.* o 1564 Mącz 63a, SPXVI *Conditus, Okráf á Śmák / Smácność.* o 1606 Jurk.Lech 259 *Skarb-ci winem zmie Węgrzyn, Indyja – smákami.* o 1769–1777 Zab. 8 322 Jżyc., L *Zbił o to pachotka, że on znosząc ze ftołu, chlipnął z półmiśka smaku od ryb lub rosolu.* o (1898) 1950 Dyak.Las 256, DOR *[Po barszczu] następowały dania mięsne: dziki na glogowym smaku jako sztuka mięsa, a osobno głowizna i nogi dzika.* o 1948 Śred.Koresp. 73, DOR *W przesyłce (...) rozbita została część kartonu ze smakami do ciast.* – SPXVI, MA CZ, L, SWIL (kuch.), SW, DOR (pot.). **5** ‘Gefallen, Hang, Neigung’ – ‘upodobanie, pociąg, skłonność do czegoś’: 1550 HistAl 15 5, SPXVI *żadnym obyczáiem twoy vmyśl / nie naydzie w nim [naszym żywocie] smaku żadnego.* o 1559 GroicPorz B3v, SPXVI *IEfłi [!] będziesz czytał / á nie wsfzytko poydzie w smák.* o 1593 WujNT 286, SPXVI *Nie sądz rzeczy wedle smáku twego.* o 1623 Birk.Kaz. Ob. 4, L *Modlitwa odszczepieńcom w smak nie poydzie.* o (1652–1661) 1959 Ł.Opal.Wyb. 325 *Spytałem się też umysłu swojego, Jak wiele ma w tym smaku prawdziwego, Jakie w tym serca ukontentowanie, Jakowy pokój?* o 1776–1777 Węg.Mar. 1 109, L *Znalazła smak w rozmowach z rolnikami.* o (1839) 1949 Słow.Ballad. 28, DOR *Są ludzie, co smak czują do takiej kobiety; ja widzę coś rybiego w tej dziwnej osobie.* o (1946) 1949 Breza Mury 238, DOR *Straciła smak do spotkań czy flirtików.* – SPXVI, CN, TR, L (transl.), SWIL (fig.), SW (przen.), DOR (przen.). **6** ‘Gefühl für Schönheit, Harmonii’ – ‘poczucie piękna, harmonii, gust’: (1566) 1639 Gorn. Dw. 50, L *Smak ten, który uszy czuią, iełt z zwyczaiu.* o (1566) 1954 Gór.

Dw. 17 *komu się ten mój Dworzanin podobać nie będzie, oto ma Cortegiana włoskiej [...] niechaj że go ku smaku swemu przelożyć.* o (1641–1661) 1959 Opal.L.Rozm. 322 *Jawnie to uznać mogę, że błędziemy, Gdy w takich rzeczach szczęśliwość kładziemy, w których smak padły, prętkie nasycenie, a w nasyceniu zaraz obrzydzenie.* o 1790 Przyb.Luz. 8, L *Żeby smak dobry sobie sprawić, ma się czytać nie wiele, a dobrze.* o (†1821) 1877 Zabł. Pasterz 288, DOR *Byłaby bez smaku każda pasterka, w takim kochać się prostaku.* o (†1877) 1881 Siem.L.Dzieła I 125, DOR *Niejedna pani domu, jeżeli miała smak wrodzony, sama potrafiła stworzyć sobie ogród pejzażowy.* o (1948) 1949 Brand.K.Antyg. 292, DOR *Wnętrze urządzone było ze smakiem: na posadzce leżał niebieskawy tebrys [dywan], sufitu sięgały ciemne gdańskie szafy.* – L (aesthet.), SWIL (fig.), SW (przen.), DOR. **7)** ‘Stil, Art’ – ‘styl, rodzaj’: (1599) 1859 Grochowski I 40 *Himna [...] same przez się duchowny smak ma w sobie.* o (1842) 1910 Gosz.Król 190, DOR *Przed krzesłem stał niewielki stolik (...) po obu stronach stolika dwa krzesła mniejsze, a wszystko w smaku sprzętów, jakie dziś jeszcze widzieć można po starych naszych zamkach.* o [LBel.] (1930) 1947 Wind.Koch. 11, DOR *Na Wawelu wykończono wspaniały pałac Zygmunta Starego, a tuż obok niego zakwitła wykwintrna, w najczystszy smak florenckim kaplica Zygmunowska.* – SWIL (fig.), DOR (przestarz.). **8)** ‘erlesene Speise; Delikatesse’ – ‘smakołyk, przysmak’: (1888) 1899 Jun.Bracia 324, DOR *Pod tym pająkiem zaś stał stół nakryty szmatką czerwoną, a na nim te same smaki różne, którymi Mordka Temu wciąż lej, bo pragnie – pragnąc nie przebiera.* o [LBel.] vor 1915 Reym., SW *To jajecznicą z kiełbasą, a to gorzałką z tłustością, a to inne smaki były.* – SW (gw.), DOR (daw.). ◇ **Var:** *smak* subst. m., Mitte 15. Jh. R XXIII 280, STP – STP, SPXVI, MAĆZ, CN, TR, L, SWIL, SW, DOR; *smaka* subst. f., 1490 Erz 97, STP o [LBel.] 1793 Perz.Lek. 73, L – STP, SPXVI, L, SWIL (nieuż.), SW (stp. gw.). ◇ **Etym: 1)** mhd. *smac; smacke* subst. m., ‘Geschmack, den etw. hat; Geschmackssinn; Gelüste’, LEX, nur für Inh. 1, 2, 5. **2)** nhd. *Schmack* subst. m., ‘Geschmack, den eine Sache hat; Fähigkeit zu schmecken; Lust zu schmecken, Behagen am Schmecken’, GRI, nur für Inh. 1, 2, 5. ◇ **Konk:** *gust* subst. m., bel. seit 1680, L, zuerst geb. L, nur für Inh. 1, 5, 6; *humor* subst. m., zuerst geb. CN, nur für Inh. 5, 6, 7; *ukuszenie* subst. n., bel. seit 1620, L s.v. *ukusić*, zuerst geb. SWIL, nur für Inh. 1, 2, 5. ◇ **Komp:** *bezsma* subst. m., ‘Geschmacklosigkeit’, bel. seit 1930–1931 (1946), DOR, zuerst geb. L; *niesma* subst. m., ‘Mundgeruch; Übelkeit; Abscheu, Ekel’, bel. seit 1534, SPXVI, zuerst geb. CN; *smakołyk* subst. m., ‘Delikatesse’, bel. seit vor 1915, SW, zuerst geb. SW. ◇ **Der:** *smaczny* adj., Mitte 15. Jh. R XXIII 280, STP, zuerst geb. MAĆZ, nur für Inh. 1, 2, 5, 6; *smakierz* subst. m., ‘Weinprüfer’, [hapax] 1641–1653 OpalKListy 100, SP17, nur für Inh. 1, 2, 3, 5, 8; *smakierz* subst. m., ‘Feinschmecker’, [hapax] 1681

MłodzKaz III 189, SP17, nur für Inh. 1, 2, 3, 5, 8; *smakarz* subst. m., ‘Feinschmecker’, 1781–1782 Pilch.Sen.List. 350, L, zuerst geb. L; *smakosz* subst. m., ‘Feinschmecker’, vor 1861 SWIL, zuerst geb. SWIL, nur für Inh. 1, 2, 3, 5, 6; *smaczek* subst. m., (1891) 1899 Witkiew.S.Szt. 444, DOR, zuerst geb. Sw, nur für Inh. 1, 6; *smakowy* adj., (1933) 1935 Baley Psych. 77, DOR, zuerst geb. Sw, nur für Inh. 1, 2. ❖ Für die Bedeutungsvielfalt hat wohl, nicht anders als im Deutschen, seit dem 16. Jh. auch it. *gusto* und ab dem 17. Jh. frz. *goût* eine Rolle gespielt. Die Ableitung *smakierz* kann nach dem Vorbild von nhd. *Schmecker* 1691 (GRIMM) erfolgt sein. Zur Konkurrenz vgl. das Kapitel “Gust” bei MAŃKOWSKI 1976, 76.

« zurück blättern vor »